

AZ ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG LEGUTÓBBI DÖNTÉSEIBŐL

13/2003. (IV. 9.) AB HATÁROZAT KÖZTERÜLET-FELÜGYELŐ SZABADSÁGKORLÁTOZÓ INTÉZKEDÉSE

Alkotmány 55. § (1) bekezdés – a személyi szabadsághoz való jog

Alkotmány 58. § (1) bekezdés – mozgásszabadság
46/1994. (X. 21.) AB határozat
6/1998. (III. 11.) AB határozat
5/1999. (III. 31.) AB határozat

1. Az indítványozók a közterület-felügyeletről szóló 1999. évi LXIII. törvény (törvény) egyes rendelkezéseit támadták. Álláspontjuk szerint ugyanis a törvénynek az a rendelkezése, melynek alapján a közterület-felügyelők a válaszadás idejéig feltartóztathatják azokat a személyeket, akiktől eljárásuk során felvilágosítást kérnek (14. §), továbbá azokat, akik személyazonosságának megállapítása a feljelentés megtétele érdekében szükséges (15. §), sérti az alkotmánynak a személyi szabadságot és a mozgásszabadságot biztosító rendelkezéseit. Az ügy előadója Erdei Árpád alkotmánybíró volt.

2. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy az indítványozók által kifogásolt rendelkezés érinti ugyan a mozgásszabadságot, az ügyben azonban alapvetően azt kell megvizsgálnia, hogy a *személyi szabadság* korlátozása megfelel-e az alapjog-korlátozással szemben támasztott alkotmányossági követelményeknek.

3. A közterület-felügyelet jogállásával kapcsolatban az Alkotmánybíróság megállapította, hogy mint a helyi önkormányzatok szervei, ténylegesen részt vesznek a közhatalom gyakorlásában, de nem minősülnek egyfajta helyi rendészeti szervnek, s különösképpen nem tekinthetők önkormányzati rendőrségnek. A közterület-felügyelő munkavégzése során indokoltan kérhet felvilágosítást bárkitől, aki az eljárás lefolytatása szempontjából feltehetően érdemi információval rendelkezik. A személyi szabadságnak a kérdésfeltevéshez, illetve a válaszadáshoz elengedhetetlenül szükséges korlátozása ilyen esetben nem aránytalan. A közreműködési szándék hiánya, a válaszadás megtagadása viszont kiválthatja a támadott szabadságkorlátozó intézkedés (de elvileg akár kényszerítő intézkedések) fogantatását. Ezáltal a támadott rendelkezés – anélkül, hogy ezt kifejezetten előírná – gyakorlatilag kötelezővé teszi a válaszadást,

ugyanis a válaszadás idejéig teszi lehetővé az intézkedéssel érintett, ügyfélnek vagy szabálysértés elkövetőjének nem minősülő személy szabadságának korlátozását, időkorlátozás nélküli feltartóztathatóságot. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ilyen mértékű korlátozás nem áll arányban a hatósági feladatellátás biztosításában megjelenő alkotmányos céllal. Ezért az Alkotmánybíróság megállapította a támadott rendelkezés alkotmányellenességét és megsemmisítette azt.

4. Nem találta azonban alkotmányellenesnek a feltartóztatási jogosultság megállapítását a közterület-felügyelő számára abban az esetben, ha feljelentés megtétele vagy egyéb jogszerű intézkedés céljából a személyazonosság megállapítása azt szükségessé teszi. Ilyen esetben ugyanis egyrészt a személyi szabadság korlátozásának időtartama meghatározott: csak a személyazonosság megállapításáig tarthat. Másrészt az ilyen intézkedés jogszerűtlensége esetére a törvény megfelelő intézkedéseket tartalmaz.

5. Németh János alkotmánybíró párhuzamos indokolásában úgy vélte, hogy a törvény alkotmányellenes rendelkezése nemcsak a személyi szabadságot sérti, hanem ellentétes az alkotmánynak a mozgásszabadságot biztosító előírásával is.

15/2003. (IV. 18.) AB HATÁROZAT NÉPSZAVAZÁSI KÉRDÉS – ELŐZETES ALKOTMÁNYOS VÉDELEM

Alkotmány 8. § (2) bekezdés – alapjog lényeges tartalmának korlátozásának tilalma

1. Az ügy alapjául a Hajrá Magyarország Mozgalom által a termőföld-kérdésben kezdeményezni kívánt népszavazás szolgált. Az aláírásgyűjtő íven szereplő kérdésről az OVB megállapította, hogy a hatályos törvényi rendelkezéseknek és alaki feltételeknek megfelel, a tárgyban népszavazás kiírása nem kizárt. Az OVB határozata ellen azonban kifogásokat nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz. Az egyik kifogás szerint alapjog szükségtelen és aránytalan korlátozására [alkotmány 8. § (2) bekezdés] az Országgyűlésnek sincs hatásköre, márpedig a tervezett népszavazás – álláspontja szerint – ilyen döntésre irányul, ezért ebben a kérdésben nem lehet népszava-

zást tartani. Az ügy előadója Kukorelli István alkotmánybíró volt.

2. Az Alkotmánybíróság a kifogást elutasította. Úgy ítélte meg, előfordulhat ugyan – például a kétszáz-ezer választópolgár által kezdeményezett eredményes ügydöntő népszavazás esetében –, hogy egy népszavazásra bocsátandó kérdés alapján valamely alapjogot nyilvánvaló módon súlyosan sértő vagy tömeges egyéni jogsérelmet okozó jogszabály megalkotására lenne köteles a törvényhozó hatalom. Ebben az esetben azonban megfelelő védelmet nyújthat a népszavazásra bocsátandó kérdés hitelesítési eljárásban történő előzetes alkotmányossági vizsgálata.

A magyar jogrendszer több olyan jogintézményt ismer, amely a népszavazáshoz való politikai alapjog alkotmánynak megfelelő gyakorlását segíti. Ennek ellenére az alkotmány rendelkezései, és különösen a 8. § alapján alkotmányos védelemben részesülő alapvető jogok érvényesülése nem tehető függővé attól, hogy a népszavazási eljárás későbbi szakaszaiban az erre jogosult intézmények élnek-e az alkotmányban, illetve az alkotmánybírói törvényben biztosított lehetőségekkel és az Alkotmánybírósághoz fordulnak-e. Az alkotmány egésze és az alkotmányos rendelkezések [elsősorban az alkotmány 8. § (2) bekezdése, a 28/C. § (3) bekezdése, valamint a 77. § (2) bekezdése] összefüggései, valamint azok együttes vizsgálata alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a kifogás és az OVB-határozat keretein belül adott ügyben megvizsgálhatja a kérdést abból a szempontból is, hogy az annak alapján lefolytatott népszavazás eredménye nyilvánvaló módon nem kötelezi-e a jogalkotót alapjog lényeges tartalmát sértő törvény megalkotására.

A konkrét ügyben az Alkotmánybíróság úgy vélte, hogy a népszavazáson feltenni kívánt kérdésből nem állapítható meg az esetlegesen megszülető jogi norma tartalma; még ha az igen válasz kapna is többségi támogatást, a jogalkotó alkothat olyan jogszabályt, amely nem eredményez alkotmány sértést.

22/2003. (IV. 28.) AB HATÁROZAT AZ EUTANÁZIA-ÜGY

Alkotmány 54. § (1) bekezdés – az élethez és az emberi méltósághoz való jog

Alkotmány 54. § (1) bekezdés – általános személyiségi jog: önrendelkezési jog

Alkotmány 8. § (2) bekezdés – alapjog lényeges tartalma korlátozásának tilalma

Alkotmány 8. § (1) bekezdés – az állam alapjogvédelmi kötelezettsége

8/1990. (IV. 23.) AB határozat

23/1990. (X. 31.) AB határozat

64/1991. (XII. 17.) AB határozat

75/1995. (XII. 21.) AB határozat

1. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (egészségügyi törvény) 15. §-a alapján a beteget megilleti az önrendelkezéshez való jog, a 20. § azonban korlátozásokat fogalmaz meg e jog gyakorlása tekintetében. A cselekvőképes beteget megilleti az ellátás visszautasításának joga, kivéve, ha annak elmaradása mások életét vagy testi épségét veszélyeztetné. A betegség természetes lefolyását lehetővé téve az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására csak abban az esetben van lehetőség, ha a beteg olyan súlyos betegségben szenved, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet és gyógyíthatatlan. A visszautasításra csak közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban, írásképtelenség esetén két tanú együttes jelenlétében van mód. A visszautasítás csak akkor érvényes, ha a beteget megvizsgálja egy háromtagú orvosi bizottság, és egybehangzóan, írásban nyilatkozik arról, hogy a beteg döntését annak következményei tudatában hozta meg, illetve hogy annak feltételei fennállnak, továbbá a beteg az orvosi bizottság nyilatkozatát követő harmadik napon – két tanú előtt – ismételten kinyilvánítja a visszautasításra irányuló szándékát. Amennyiben a beteg nem járul hozzá az orvosi bizottság vizsgálatához, a kezelés visszautasítására vonatkozó nyilatkozata nem vehető figyelembe. Az egyes egészségügyi ellátások visszautasításának részletes szabályairól szóló 117/1998. (VI. 16.) kormányrendelet (kormányrendelet) további előírásokat tartalmaz.

Az indítványozók álláspontja szerint a beteget megillető, az alkotmány 54. § (1) bekezdésben foglalt, az emberi méltósághoz való jog részét képező önrendelkezési jogba az „eutanáziához való jog” is beletartozik. E jognak az egészségügyi törvényben, illetve a kormányrendeletben megállapított korlátozásai a szükséges eljárás túlzott szabályozottsága miatt aránytalanok, ezért alkotmányellenesek. Ugyancsak alkotmányellenesnek tartják az aktív eutanázia tilalmát, az úgynevezett méltányossági ölés kapcsán pedig azt kifogásolják, hogy a Büntető törvénykönyv nem állapít meg privilegizált tényállást, és e „méltányossági ölést”, vagyis a gyógyíthatatlan és szenvedő beteg aktív halálba segítségét nem különíti el az emberölés büntetőjogi tényállásaitól.

Az Alkotmánybíróság az indítványozók valamennyi kérelmét elutasította. Az ügy előadója Németh János alkotmánybíró volt.

2. Az Alkotmánybíróság áttekintette és indokolása elején részletesen ismertetette az indítványokkal érintett kérdésekkel kapcsolatos külföldi és nemzetközi jogi szabályozásokat, a külföldi bíróságok/alkotmánybíróságok és nemzetközi szervezetek, jogi szervezetek gyakorlatát.

3. Az Alkotmánybíróság a kérdés érdemi vizsgálata során abból indult ki, hogy mivel az indítványozók érveik alátámasztásául csupán az alkotmány 54. § (1) bekezdését jelölték meg (mindenkinek veszezsületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, melytől senkit nem lehet önkényesen megfosztani), az alkotmányossági vizsgálatot is csak ebből a szempontból kell elvégeznie. Ezért áttekintette az e rendelkezéssel kapcsolatos korábbi gyakorlatát, és úgy ítélte meg, hogy az abban lefektetett alapelvek megfelelő alapul szolgálnak az ügy megítéléséhez: az emberi élethez és emberi méltósághoz való jog elválaszthatatlan egységet alkotó oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog. Az emberi méltóságból mint általános személyiségi jogból levezethető részjogosítványok (többek között a jelen ügyben jelentőséggel bíró önrendelkezés jog) azonban az alkotmány 8. § (2) bekezdése és az alapjogi teszt szerint bármely más alapjoghoz hasonlóan (szükségesség, arányosság, lényeges tartalom védelme) korlátozható.

Az Alkotmánybíróság mostani határozatában ugyanakkor egyrészt arra a következtetésre jutott, hogy az eutanázia esetében az emberi méltósághoz való jog nem az élethez való joggal elválaszthatatlan egységben jelentkezik, hanem fordítva: az egyik érvényesülésével együtt járhat a másik háttérbe szorulása. Ezért pusztán a méltósághoz való joggal egységben jelentkező élethez való jognak az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban kifejtettek szerinti korlátozhatatlanságára hivatkozással nem állítható megalapozottan, hogy az élet befejezésére vonatkozó önrendelkezési jog is korlátozhatatlan lenne. Az önrendelkezési jog az alapjogok általános tesztjének, illetve az alkotmány 8. § (2) bekezdésének megfelelően korlátozható. Ugyanakkor az, hogy a törvény tiltja, illetőleg büntetni rendeli, ha az orvos vagy más a gyógyíthatatlan beteg erre vonatkozó kívánsága nélkül vet véget életének, még ha ezt szándéka szerint a beteg emberi méltóságának megóvása érdekében tenné is, nincs közvetlen alkotmányos összefüggésben a gyógyíthatatlan beteg önrendelkezési jogával, abból nem vezethető le.

4. Az, hogy a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személy kívánságára az orvos cselekvőleg idézze elő halálát, az önrendelkezési jognak az alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében vett korlátozása. Ugyancsak e jog korlátozása, hogy a gyógyíthatat-

lan betegeknek az életfenntartó, életmentő orvosi beavatkozás visszautasítására vonatkozó jogának gyakorlását a törvényben meghatározott feltételekhez és szigorú eljárási szabályokhoz (egészségügyi törvény 20. §, kormányrendelet) köti jogszabály. E korlátozásokkal kapcsolatban az Alkotmánybíróság megállapította: az, hogy a törvény csak részben teszi lehetővé a súlyos, gyógyíthatatlan betegségben szenvedő betegek önrendelkezési jogának érvényesülését életüknek az emberi méltósághoz való jogukkal összeegyeztethető befejezéséhez, részben viszont korlátozza, az államnak az élet védelmét illetően fennálló, az alkotmány 8. § (1) bekezdésén alapuló kötelezettsége nyilvánul meg az emberi élet védelmére. E korlátozásokat az Alkotmánybíróság nem tekintette aránytalannak a védendő célhoz, az élethez való joghoz viszonyítva.

Az Alkotmánybíróság azonban szükségesnek tartotta többször hangsúlyozni, hogy a gyógyíthatatlan betegek önrendelkezési jogának érvényesülésére vonatkozó törvényi szabályozás területén a még alkotmányos és már alkotmányellenes szabályozás közötti határvonal nem egyszer s mindenkorra adott; az ismeretek szintje, az intézmények állapota, fejlettsége-fejletlensége és egy sor további tényező befolyással lehet a kérdés alkotmányosságának megítélésére.

5. Az Alkotmánybíróság végül nem fogadta el a Büntető törvénykönyvvel szembeni kifogásokat sem. Álláspontja szerint a törvényhozónak nincs az alkotmányból levezethető kötelezettsége privilegizált tényállások megállapítására az úgynevezett méltányossági ölés különböző formáival kapcsolatban. A gyógyíthatatlan beteg halálának előidézésében közreműködő személyek indítékait ilyen esetben a bíróság a büntetéskiszabás során értékelheti.

6. A határozathoz többen fűztek párhuzamos indoklást, illetve különvéleményt.

Tersztyánszky Éva alkotmánybíró párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy álláspontja szerint a jelen ügyben (az eutanázia különböző eseteiben) is érvényesnek kell tekinteni az Alkotmánybíróságnak az élet és az emberi méltóság elválaszthatatlanságát megállapító döntését. Így az emberi méltóság fogalmának téves értelmezésén alapul az élet és a méltóság közötti konfliktus és választás felvetése. Álláspontja szerint éppen az élet orvosi segítséggel történő befejezését lehetővé tevő szabály lenne az élethez való joggal összeegyeztethetetlen.

Holló András alkotmánybíró párhuzamos indokolásában nyomatékosította álláspontját, hogy az élet méltó befejezésére irányuló önrendelkezési jog jelenlegi alkotmányos határa (az alkotmánysértő mu-

lasztás elutasításával) nem zárja ki, nem teszi feltétlenül alkotmányellenessé az önrendelkezési jog jövőbeni esetleges tágabb értelmezését. Ennek eldöntése azonban a törvényhozás szabadságában áll. Holló alkotmánybíró különvéleményében ugyanakkor úgy vélte, hogy az egészségügyi törvény 20. §-ának több bekezdése, a 23. § (1) bekezdése és a kormányrendeletnek a súlyos, gyógyíthatatlan betegségben szenvedő betegek önrendelkezési jogának gyakorlását szabályozó garanciális rendelkezései részben a túlszabályozottság, részben a fogalmi tisztázatlanságok miatt jelentős, alkotmányosan nem indokolható ellensúlyt képezve szükségtelenül és aránytalanul korlátozzák az élet méltó befejezésére irányuló önrendelkezési jogot, kiüresítve ezáltal annak lényeges tartalmát. Ezért e rendelkezések alkotmányellenesek, és az Alkotmánybíróságnak meg kellett volna azokat semmisítenie. Kuko-

relli István alkotmánybíró Holló alkotmánybírónak mind a párhuzamos indokolásához, mind a különvéleményéhez csatlakozott.

Bihari Mihály alkotmánybíró különvéleményében – átfogóan elemezve az önrendelkezési jog és az eutanázia kapcsolatát, az eutanázia különböző típusait – ugyancsak arra a megállapításra jutott, hogy az egészségügyi törvény 20. §-ának rendelkezései, azok közül is az önrendelkezési jog érvényesülését nehezítő, késleltető eljárásokra vonatkozó előírásai alkotmányellenesen korlátozzák a gyógyíthatatlan betegeknek az életfenntartó vagy életmentő orvosi beavatkozás visszautasítására vonatkozó önrendelkezési jogát.

Erdei Árpád alkotmánybíró különvéleményében úgy vélte, hogy az egészségügyi törvény 18. §-a alkotmányellenes módon ad lehetőséget az invazív beavatkozás kiterjesztésére a beteg önrendelkezési joga érvényesülésének kárára.